

BẢN CHẤT GIÁO DỤC CÔNG DÂN TOÀN CẦU TRONG HỆ THỐNG GIÁO DỤC

NGUYỄN TIẾN HÙNG

Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

Email: hunga60@gmail.com

Tóm tắt: Mục tiêu của giáo dục công dân toàn cầu nhằm nâng cao nhận thức, ý thức xã hội và hành vi của người học trở thành công dân toàn cầu để đóng góp trong xã hội toàn cầu công bằng, an toàn, khoan dung và hòa bình. Bản chất của giáo dục công dân toàn cầu cần đảm bảo được các đặc trưng: Bảo vệ chân giá trị con người; Đảm bảo quyền con người; Phụ thuộc giữa địa phương và toàn cầu; Đa dạng và đồng nhất; Dân chủ và đối thoại; Giáo dục phát triển các kĩ năng tình cảm - xã hội. Để thực hiện thành công giáo dục công dân toàn cầu, hệ thống giáo dục cần thay đổi đến tận khi cơ sở giáo dục/nhà trường và các tổ chức giáo dục liên quan tự nó trở thành cộng đồng học tập và có sự tham dự của người học, người dạy, gia đình, chính quyền địa phương, các tổ chức xã hội...

Từ khóa: Công dân toàn cầu; hệ thống giáo dục; cơ sở giáo dục/nhà trường.

(Nhận bài ngày 20/01/2017; Nhận kết quả phản biện và chỉnh sửa ngày 09/03/2017; Duyệt đăng ngày 25/04/2017).

1. Đặt vấn đề

Để cập đến tầm quan trọng của Giáo dục công dân toàn cầu (GDCDTC), Tổng thư kí Liên hợp quốc Ban Ki-moon (2012) đã nhấn mạnh: "Chúng ta phải nuôi dưỡng quyền công dân toàn cầu (CDTC). Giáo dục (GD) phải là điều gì đó hơn là biết chữ và tính toán. Nó còn là về công dân. GD phải đảm trách đầy đủ vai trò quan trọng của mình trong việc giúp đỡ mọi người, tạo nên một xã hội khoan dung, hòa bình và công bằng hơn" [1].

Tại Việt Nam, trong buổi làm việc với với các thành viên của Chương trình GDCDTC, Bộ trưởng Bộ GD&ĐT khẳng định: Nội dung, nội hàm và mục tiêu của chương trình GDCDTC phù hợp với định hướng của Đảng và Nhà nước ta. Đây là chứng chỉ thể hiện con người có khả năng làm việc trong thời kì toàn cầu hóa, vì vậy, cần có các nghiên cứu so sánh tìm ra sự khác biệt, tương đồng để có định hướng tiếp nhận một cách chủ động tại Việt Nam. Bài báo trình bày và phân tích bản chất của GDCDTC cùng những yêu cầu thực hiện GDCDTC trong hệ thống GD.

2. Bản chất của giáo dục công dân toàn cầu

GDCDTC hiểu là mô hình được cấu trúc để trang bị và phát triển kiến thức, các kĩ năng (KN), giá trị và thái độ cần có của người dân nhằm bảo đảm xây dựng thế giới công bằng, hòa bình, khoan dung, an toàn và bền vững hơn. Việc trang bị kiến thức và các KN nhận thức nhằm xây dựng các giá trị, KN mềm và thái độ cho người dân để tạo điều kiện thuận lợi cho hợp tác quốc tế và thay đổi xã hội bền vững [2]. Mục tiêu của GDCDTC nhằm nâng cao nhận thức, ý thức xã hội, hành vi của người học trở thành CDTC để có thể đóng góp trong xã hội toàn cầu công bằng, an toàn, khoan dung và hòa bình. Cụ thể [3]:

(1) Về nhận thức: Người học nắm được kiến thức, hiểu biết, tư duy phê phán về các vấn đề toàn cầu, vùng, quốc gia, địa phương, mối quan hệ giữa các quốc gia và dân cư.

(2) Về ý thức xã hội: Người học trải nghiệm ý thức

phụ thuộc lẫn nhau, chia sẻ các giá trị, trách nhiệm dựa trên những quyền con người; phát triển được thái độ thấu hiểu, đồng cảm, đoàn kết, tôn trọng với sự khác nhau và đa dạng.

(3) Về hành vi: Người học phát triển động cơ, sẵn sàng hành động có hiệu quả, trách nhiệm tại địa phương, quốc gia và toàn cầu cho thế giới ngày càng thân thiện, hòa bình, bền vững.

Để đạt được mục tiêu trên, đòi hỏi bản chất của GDCDTC cần đảm bảo được các đặc trưng sau [4]:

Bảo vệ chân giá trị con người: Đây là giá trị được chia sẻ bởi tất cả mọi người và tạo ra quyền cơ bản để sống tự do và phù hợp với các điều kiện cụ thể, tự phát triển hết tiềm năng của cá nhân, phù hợp cộng đồng với đầy đủ quyền con người.

Đảm bảo quyền con người: GDCDTC được xây dựng dựa trên tiền đề là một thế giới chỉ tốt hơn khi các quyền con người được tôn trọng đầy đủ. Đây là điều rất quan trọng để phát triển các chiến lược xóa đói giảm nghèo, thiếu năng lực và sức mạnh, khắc phục các mâu thuẫn... để dịch chuyển sang cuộc sống mà mọi người đều có khả năng chịu trách nhiệm, thích ứng, tự bảo vệ và thực hiện được các hoạt động theo các quyền con người.

Phụ thuộc giữa địa phương và toàn cầu: GDCDTC bao hàm nâng cao nhận thức và hiểu biết về sự phụ thuộc của các vấn đề tồn tại tác động đến hành tinh: Các hành động tại địa phương có tác động toàn cầu và ngược lại. Bất kì hành động nào con người thực hiện hay dừng lại đều có tác động trực tiếp tới tương lai, đòi hỏi con người phải chịu trách nhiệm với tương lai của loài người và hành tinh ngay từ hôm nay.

Đa dạng và đồng nhất: GDCDTC nhằm phát triển thế hệ trẻ trở thành CDTC, đảm bảo được sự khác biệt, đa dạng nhưng vẫn phải hướng tới cái chung tốt đẹp. CDTC phải tự cởi mở với người khác hướng tới những cái chung tốt đẹp, chống lại tất cả bất công và phân biệt đối xử...

Dân chủ và đối thoại: GDCDTC thách thức các quan hệ truyền thống giữa các nhân vật bên trong và bên ngoài của hệ thống GD để tạo ra một hệ thống GD tập trung hơn vào dân chủ và đối thoại tại tất cả các cấp độ. Vì vậy, hệ thống GD phải tạo cơ hội để phát triển công dân dân chủ, toàn cầu và cần đảm bảo thành công cho tất cả người dân. Điều này đòi hỏi cần thay đổi trong các quan hệ truyền thống giữa người học và người dạy, giữa người dạy và cấp lãnh đạo, quản lý GD... trong cơ sở GD/nhà trường.

GD phát triển các KN tình cảm - xã hội: GDCDTC nhằm phát triển nhận thức, ý thức xã hội và hành vi phù hợp của CDTC, trong đó đặc biệt quan trọng là phát triển các KN tình cảm - xã hội thông qua trải nghiệm thực tiễn như thành tố cơ bản của phát triển nhận thức và học cách chung sống. Vì vậy, nó cần được hình thành từ việc tích hợp tư duy, tình cảm và khả năng hành động.

Như vậy, có thể xem GDCDTC là một xu thế mang tính đạo lý và chính trị để dịch chuyển xã hội, tạo môi trường phát triển CDTC và phải bắt đầu từ cơ sở GD/nhà trường. Thực tế, một trong các chức năng chính của hệ thống GD là nhằm loại bỏ các giá trị chưa tốt và bất bình đẳng xã hội... Tuy nhiên, khi GDCDTC được thực hiện trong hệ thống GD có thể trở thành thành tố trung tâm cho sự thay đổi, tạo ra diễn đàn để giao tiếp và kiến tạo kiến thức. Nó giúp người học xây dựng được các tầm nhìn để ngăn chặn những động cơ chưa đúng như: Chủ nghĩa tự do mới hay quyền bá chủ văn hóa... Vì vậy, đòi hỏi cơ sở GD/nhà trường cần trở thành "môi trường xã hội dân chủ công khai" cam kết với các giá trị công bằng về kinh tế và xã hội, công dân phê phán, dân chủ; người dạy trở thành "nhà tri thức mang lại thay đổi".

3. Yêu cầu cải tiến hệ thống giáo dục để thực hiện giáo dục công dân toàn cầu

Khi đương đầu với các thách thức của toàn cầu hóa, GDCDTC cần được xem như công cụ đặc biệt cho tiến triển của loài người hướng tới hòa bình, tự do và công bằng xã hội. Đây là con đường hướng tới phát triển CDTC hữu ích để giảm nghèo đói, thiếu hiểu biết về sự bất công trong đối xử, chưa công bằng, đàn áp, chiến tranh...

Để thực hiện các đặc trưng trên của GDCDTC, đòi hỏi cần thực hiện các môn học riêng trong hệ thống các môn học của cơ sở GD/nhà trường và các hoạt động ngoại khóa được thực hiện với sự tham gia của các nhà GD từ bên ngoài cơ sở GD/nhà trường. Hơn nữa, cần thay đổi trọng tâm của tầm nhìn cũng như chức năng của hệ thống GD để phát triển CDTC toàn diện với đặc trưng học để biết cách tư duy, có ý thức xã hội, cùng nhau sống thân thiện và hành động đúng đắn, đảm bảo được các đặc trưng của CDTC hữu ích. Hệ thống GD cần khai hóa lòng nhân đạo, tạo ra ý thức xã hội về cách sống, hành động, các quan hệ giữa những bên liên quan, chịu trách nhiệm cho việc thiết lập thể giới và phát triển bền vững. Tiếp theo, hệ thống GD cần khuyến khích người học hiểu biết rộng về bản thân, thế giới đi đôi với tạo cơ hội cho họ đóng góp hướng tới một xã hội công bằng dân chủ và bền vững. Người học cần có khả năng đặt câu hỏi về các vấn đề liên quan như: Nguyên nhân của nghèo đói và làm thế nào để đấu tranh ngăn chặn nghèo đói...

Để đạt tới các yêu cầu trên, hệ thống GD hiện nay phải thay đổi hướng tới cách tiếp cận phê phán dựa trên đối thoại, thông qua sử dụng phương pháp phù hợp nhằm thiết lập các quan hệ đối thoại và tham dự, tạo ra môi trường GD đảm bảo đạt tới các đặc trưng cơ bản của CDTC. Vì vậy, người học có thể biết và đánh giá đúng bản thân mình để phấn đấu trở thành CDTC hữu ích. Nó phải mang lại tính linh hoạt, mềm dẻo hơn trong cơ sở GD/nhà trường, thiết lập các quan hệ dân chủ hơn trong các vai trò và các quan hệ giữa người học và người dạy, làm cuộc sống của họ dễ dàng hơn khi chấp nhận vai trò cơ bản của mình tham gia vào các quá trình sự phạm. Dưới đây là một số lĩnh vực quan trọng trong hệ thống GD cần cải tiến để đáp ứng với đặc trưng bản chất của GDCDTC:

Chương trình và cách tổ chức GD: GDCDTC đòi hỏi cần thực hiện các quá trình GD qua nhiều môn học và xuyên môn học. Tùy vào từng bối cảnh cụ thể để thiết kế GDCDTC như một môn học độc lập, đồng thời tích hợp hoặc xuyên môn học để thúc đẩy quá trình học tập thông qua các chủ đề phù hợp với xã hội toàn cầu. Trong bối cảnh toàn cầu hóa với đặc trưng đa dạng và đồng nhất đan xen nhau trong cả cấp độ tập thể và cá nhân, GDCDTC đòi hỏi hệ thống GD phải gắn chặt với kinh nghiệm địa phương và tập trung vào trang bị hiểu biết rộng hơn, trải nghiệm phù hợp cho tất cả các cá nhân và cộng đồng liên quan để tham dự thành công vào xã hội toàn cầu.

Phương pháp dạy học: GDCDTC đòi hỏi phối hợp các phương pháp dạy học sau: Tích cực/chủ động học để biết và học để làm và để trở thành CDTC hữu ích; Tương tác qua thảo luận và tranh luận; Coi trọng trải nghiệm xã hội tập trung vào các thách thức thực tế cho thế hệ trẻ; Khuyến khích tư duy phê phán dựa trên các giá trị và niềm tin trong khi ủng hộ tự chủ cá nhân; Hợp tác để tăng cường niềm vui học hỏi lẫn nhau, phụ thuộc lẫn nhau và theo mạng lưới; Sử dụng cách tiếp cận tình cảm - xã hội để cải tiến học tập về các KN cảm xúc; Tham dự để tạo tiếng nói cho các bên liên quan khác nhau, đi đôi với công nhận các vai trò của họ và khuyến khích họ tham dự một cách phê phán và sáng tạo. Người dạy và tất cả các nhân vật tham gia vào quá trình GDCDTC phải được tạo cơ hội để đạt tới và được tăng cường các năng lực cần có để hoàn thiện sứ mạng của mình. Đào tạo ban đầu cho người dạy về GDCDTC là một trong các nhân tố chính cho quá trình GD tổng thể và cần tổ chức bồi dưỡng tiếp theo cho người dạy và cán bộ lãnh đạo, quản lý liên quan để hiểu rõ và thực hiện tốt công việc của mình.

Vai trò và trách nhiệm: GDCDTC trong hệ thống GD đòi hỏi môi trường dân chủ, tham dự và mở trong cơ sở GD/nhà trường. Tất cả nhân vật - người học, người dạy, các nhà quản lý, quan chức GD, gia đình và cộng đồng - đều có thể đóng vai trò lãnh đạo, quản lý trong quá trình GD và được khuyến khích chia sẻ kinh nghiệm, suy nghĩ, đề xuất để cải tiến và tăng niềm vui sáng tạo. Hệ thống GD có vai trò quan trọng trong xây dựng CDTC và dịch chuyển xã hội. Với các đặc trưng về cam kết, phê phán, thúc đẩy thay đổi, người dạy cần trở thành: Người hoạt động sáng tạo để chuẩn bị cho tự do, lớn lên của

Bảng 1: Khung nội dung tiếp cận tổng thể của cơ sở GD/nhà trường

Đặc trưng của cơ sở GD/nhà trường	Chương trình	Tham dự	Phát triển nhân viên	Liên thông	Khuyến khích cộng đồng
Đảm bảo GDCDTC được phản ánh trong tầm nhìn, sứ mạng, giá trị, các đặc trưng và kế hoạch phát triển của cơ sở GD/nhà trường, trong đó khuyến khích người học tham gia tích cực vào quá trình ra quyết định.	Thúc đẩy GDCDTC qua thực hiện chương trình/hệ thống các môn học và các hoạt động GD theo các giai đoạn khác nhau.	Khuyến khích người học tham dự hay chủ trì thực hiện các dự án, các chương trình hay hoạt động ngoài chương trình GDCDTC.	Phát triển nhân viên đảm bảo đủ năng lực thực hiện GDCDTC thông qua các cách tiếp cận tham dự, phê phán và lập kế hoạch để thực hiện.	GDCDTC (kiến thức, iKN và thái độ) được thiết kế phù hợp; tăng dần từ tiểu học đến trung học, đại học cũng như tại nơi làm việc.	Phát triển các cách để khuyến khích cộng đồng địa phương tham gia thực hiện GDCDTC và các sự kiện liên quan.

cá nhân/người học theo những cái tốt chung; Người làm việc theo cách hợp tác trong và ngoài mạng lưới GD để tạo ra các quá trình cần thiết cho thay đổi; Người tạo ra dịch chuyển trong GD hướng tới lôi cuốn tham dự nhiều hơn và cụ thể hơn của tất cả cộng đồng GD trong các cơ sở GD/nhà trường.

Tiếp cận tổng thể giúp gắn thực hiện GDCDTC với tất cả các lĩnh vực hoạt động của cơ sở GD/nhà trường, tạo ra các tác động đem lại lợi ích lớn nhất cho người học. GD/GDCDTC cần cung cấp mục tiêu, động cơ và gắn kết trong giảng dạy và học tập, trong khi duy trì các KN và giá trị cơ bản thông qua trải nghiệm rộng hơn cho người học. Dưới đây là khung nội dung để tiếp cận tổng thể có thể được sử dụng nhằm khuyến khích cho lập kế hoạch tổng thể của cơ sở GD/nhà trường (Bảng 1).

Cách tiếp cận này được tổ chức thực hiện tốt nhất qua quá trình “Lập kế hoạch - Thực hiện - Đánh giá” với sự cam kết và hỗ trợ của các nhà lãnh đạo và quản lý, được kết nối với các ưu tiên của cơ sở GD/nhà trường để thực hiện.

4. Kết luận

Để thực hiện thành công GDCDTC, hệ thống GD cũng như cơ sở GD/nhà trường cần trở thành nơi trao đổi, phản ánh, xã hội hóa và lập kế hoạch nhằm tăng cường kiến thức để xây dựng tập thể mạnh, đi đôi với

đánh giá cao các KN và kinh nghiệm của tất cả các nhân vật trong cộng đồng GD chứ không chỉ để cao thể mạnh cá nhân. Điều đó có nghĩa là cần thay đổi hệ thống GD đến tận khi cơ sở GD/nhà trường và các tổ chức GD liên quan tự nó trở thành cộng đồng học tập và tham dự của người học, người dạy, gia đình, chính quyền địa phương, các tổ chức xã hội... Hệ thống GD cần thay đổi để trở thành như phần của giải pháp để khắc phục các vấn đề tồn tại hiện nay và tương lai của toàn cầu hóa.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Oxfam, (2015), *Education for global citizenship: A guide for schools*, Oxfam.
- [2]. Nguyễn Tiến Hùng, *Giáo dục công dân toàn cầu*, Tạp chí Khoa học Giáo dục, số 130, tháng 7 năm 2016, tr.3-5.
- [3]. Unesco, (2015), *Global citizenship education: Topics and learning objectives*.
- [4]. Galiero, M., Grech, W. & Kalweit, D., (2009), *Global Citizenship Education: The school as a foundation for a fair world*, The Conectando Mundos Consortium.
- [5]. Guo, L., (2014), *Preparing Teachers to Educate for 21st Century Global Citizenship: Envisioning and Enacting*, Journal of Global Citizenship & Equity Education, Volume 4 Number 1 - 2014 journals.sfu.ca/jgcee.

THE NATURE OF GLOBAL CITIZENSHIP EDUCATION IN EDUCATION SYSTEM

Nguyen Tien Hung

The Vietnam Institute of Educational Sciences

Email: hunga60@gmail.com

Abstract: The purpose of citizenship education is to raise the learner's awareness, social responsibilities and behaviours, helping them become global citizens who will be able to make their contribution to a global, equal, safe, tolerant and peaceful society. The nature of global citizenship education should be characterized with the followings: Protecting human values; Ensuring human rights, Ensuring the global and local dependence; Maintaining the diversity and identities; Ensuring democracy and dialogues; Developing socio-emotional skills. In order to implement citizenship education successfully, the education system should be changed so as educational institutions/schools and related educational organizations became learning communities with participation of learners, teachers, families, local authorities and social agencies...

Keywords: Global citizen; education system; educational institution/school.